

เบญจมาศ: พัฒนาการทางภาพแทนและบทบาทเชิงสัญลักษณ์ในบริบทวัฒนธรรม
Chrysanthemum: The Evolution of Representation and Symbolic Roles
in Cultural Contexts

Chang Li¹, อภินันท์ ธรรมอินทร์ลาด^{2*}

Chang Li¹, Apinun Thaminlad^{2*}

¹Funing Modern Service Secondary Specialized School, Yancheng, Jiangsu Province, China

²คณะศิลปศาสตร์ Faculty of Liberal Arts

²มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ Kalasin University

*Corresponding author email: apinun.th@ksu.ac.th

Received: January 26, 2026 Revised: May 6, 2026 Accepted: May 8, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาภาพแทนของดอกเบญจมาศ (หรือดอกเก๊กฮวย) ในบริบทวัฒนธรรมจีน โดยพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว (ก่อนสมัยฉิน) ซึ่งภาพแทนดังกล่าวได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องในยุคฮั่นและยุคเว่ย จนกระทั่งตกผลึกเป็นสัญลักษณ์ของคุณธรรมอันบริสุทธิ์และสูงส่ง ดังปรากฏอย่างชัดเจนในบทกวีของเถา ยวนหมิง ผลงานวรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสถาปนาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของดอกเบญจมาศให้กลายเป็นภาพแทนทางวัฒนธรรมที่มั่นคงและมีอิทธิพลต่อการรับรู้ในยุคต่อมา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่าหลังยุคของเถา ยวนหมิง ภาพแทนของดอกเบญจมาศได้เกิดการขยายความและแตกแขนงออกไปอย่างหลากหลายมิติในยุคราชวงศ์ถังและซ่ง โดยภาพแทนที่ปรากฏในบทกวีและงานเขียนโบราณของจีนสะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์ในหลายมิติ อาทิ สัญลักษณ์ของบัณฑิตผู้ยึดมั่นในศักดิ์ศรีและคุณธรรม ความแข็งแกร่งและความอดทนของชีวิต ทัศนภาพแห่งความเปลี่ยวเหงาในฤดูใบไม้ร่วง บทบาทในบริบทของวัฒนธรรมเทศกาลฉงหยิง ความรู้สึกผูกพันและรำลึกถึงบ้านเกิด ตลอดจนการทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะพหุนัย สะท้อนโลกทัศน์ ค่านิยม และอุดมคติของสังคมจีนในแต่ละยุคสมัยอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: ภาพแทนดอกเบญจมาศ, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์, สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

Abstract

This academic article examines the representations of the chrysanthemum (Also known as ju or chrysanthemum flower) within the context of Chinese culture by tracing its historical development from the Zhou dynasty (pre-Qin period) through the Han and Wei dynasties. Over time, the chrysanthemum gradually crystallized into a symbol of pure and noble virtue, a meaning that is most clearly articulated in the poetry of Tao Yuanming. Literary works from this period played a crucial role in consolidating the symbolic status of the chrysanthemum and establishing its enduring influence on later cultural and literary interpretations. Furthermore, the study reveals that following the era of Tao Yuanming, the representations of the chrysanthemum expanded and branched out into various multidimensional meanings during the Tang and Song dynasties. The representations of the chrysanthemum in classical poetry and ancient writings reveal a wide range of symbolic dimensions. These include its association with the morally upright and dignified gentleman, resilience and endurance in the face of adversity, images of autumnal solitude and melancholy, its role within the cultural practices of the Double Ninth Festival (Chongyang Festival), expressions of nostalgia and longing for one's homeland, as well as its function as a polysemous cultural symbol. Collectively, these multifaceted representations reflect the dynamic interaction between literary expression and cultural values, illustrating how the chrysanthemum has served as a stable yet adaptable symbol embodying the worldview, ethical ideals, and emotional sensibilities of Chinese society across different historical periods.

Keywords: Chrysanthemum imagery, Historical evolution, Polysemous cultural symbolism

1. บทนำ

ในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของอารยธรรมจีน ธรรมชาติไม่ได้ดำรงอยู่เพียงเป็นฉากหลังของวิถีชีวิตมนุษย์ หากแต่เป็นพื้นที่แห่งความหมายและเป็นกระจกสะท้อนโลกทัศน์ ปรัชญา และจิตวิญญาณของผู้คนอย่างลึกซึ้ง พืชพรรณนานาชนิดได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ (Symbol) และภาพแทน (Representation) เพื่อสื่อความหมายที่ซับซ้อนเกินกว่าจะบรรยายได้โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจตุรวิญญูชน (四君子, sì jūnzǐ) อันได้แก่ เหมย กล้วยไม้ ใผ่ และเบญจมาศ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวแทนของคุณธรรมอันดีงามของบัณฑิต ปัญญาชน ในบรรดาสี่สายนี้ดอกเบญจมาศ (菊花) ถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการและความซับซ้อนเชิงความหมาย (Fang, 2020) แม้ว่าพรรณไม้อีกสามชนิด ได้แก่ เหมย กล้วยไม้ และใผ่ จะมีความซับซ้อนเชิงความหมายและเป็นตัวแทนของคุณธรรมอันลึกซึ้งเช่นเดียวกัน ทว่า ดอกเบญจมาศกลับมีจุดเด่นด้านวิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างออกไปอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ เหมย กล้วยไม้ และใผ่ มักถูกผูกโยงกับสุนทรียศาสตร์และอุดมคติของบัณฑิตมาตั้งแต่ต้น แต่ดอกเบญจมาศเริ่มต้นจากการเป็นพืชสมุนไพรและอาหารที่เชื่อมโยงกับสรรพคุณทางยาและการมีอายุยืนยาวในวิถีชีวิตชาวบ้าน ก่อนจะถูกยกระดับอย่างฉับพลันให้เป็นสัญลักษณ์ทางปรัชญาและจิตวิญญาณ ผ่านผลงานของเถา ยวนหมิง³ นอกจากนี้เบญจมาศยังเป็นพืชที่มีลักษณะเป็นทวิลักษณ์ (Duality) อย่างเด่นชัด คือเป็นได้ทั้งตัวแทนของความแข็งแกร่งทะนง และความเปราะบางโศกเศร้าในเวลาเดียวกัน ซึ่งเส้นทางการเปลี่ยนผ่านจากวัตถุทางกายภาพสู่ระบบสัญลักษณ์ที่มีลักษณะพหุนัยและขัดแย้งกันเองนี้ ทำให้ดอกเบญจมาศเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนพลวัตของการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมจีนได้อย่างสมบูรณ์และซับซ้อนที่สุด

จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างดอกเบญจมาศกับวัฒนธรรมจีนนั้น สามารถสืบย้อนไปได้ถึงยุคก่อนราชวงศ์ฉิน โดยมีการบันทึกถึงในคัมภีร์โบราณอย่างคัมภีร์แห่งจารีต (礼记) ในฐานะดอกไม้ประจำเดือนเก้า และในตำราสมุนไพรเล่มสำคัญเสินหนงเปิ่นเฉ่าจิง (神农本草经) ซึ่งบ่งชี้ว่าในยุคแรกเริ่มนั้น เบญจมาศเป็นที่รู้จักในฐานะพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา ช่วยบำรุงร่างกายและยืดอายุขัย การเกิดขึ้นของสัญลักษณ์มงคลสะท้อนความหมายของการแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความมั่งหวัง ความต้องการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะโรคภัยไข้เจ็บ ธรรมชาติ หรือความตาย ความเชื่อเรื่องลางดีหรือสิ่งมงคลเริ่มก่อตัวจากพื้นฐานการดำรงชีพ จากอดีตจวบจนปัจจุบัน สัญลักษณ์มงคลเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเชื่อของชาวจีน สะท้อนให้เห็นการอวยชัยให้พร (สุภาณี ปิยพสุนทรา, 2550) สถานะของเบญจมาศในช่วงนี้จึงผูกพันอยู่กับมิติทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก กล่าวคือ ความหมายของดอกเบญจมาศยังจำกัดอยู่ในกรอบของการเป็นพืชพันธุ์ที่จับต้องได้ มากกว่าจะเป็นสัญลักษณ์ทางนามธรรมที่ซับซ้อน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด ได้เกิดขึ้นในยุคราชวงศ์เว่ย-จิ้นและราชวงศ์เหนือ-ใต้ (魏 晋 南北朝) ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งความวุ่นวายทางการเมือง การเสื่อมถอยของอำนาจรัฐส่วนกลาง และการล่มสลายของกรอบจริยธรรมลัทธิขงจื๊อดั้งเดิม สภาพสังคมดังกล่าวได้ผลักดันให้ปัญญาชน

³ ผู้นิพนธ์ใช้การถอดเสียงคำทับศัพท์วิสามานยนามภาษาจีนที่ปรากฏในบทความนี้ด้วย เกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธียุโรป สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จำนวนมากเปื้อนหน้าต่อการรับราชการที่เต็มไปด้วยความเสียงภัยและเล่ห์เหลี่ยมทางการเมือง พวกเขาจึงหันไปแสวงหาความสงบทางใจและอิสรภาพทางความคิดผ่านวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับอิทธิพลของปรัชญาเต๋าที่กำลังเฟื่องฟูอย่างยิ่ง ในบริบททางสังคมและปรัชญาเช่นนี้เอง กวีเอกแห่งยุคอย่างเถา ยวน หมิง (陶渊明) ได้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมที่กลายเป็นภาพแทนของยุคสมัย บทกวีดื่มสุราภาคที่ 5 (饮酒 · 其五) ที่มีวรรคทองว่า “เก็บดอกเบญจมาศได้รู้บูรพา แลเห็นทิวเขาหนานชานอย่างสบายใจ” (采菊东篱下，悠然见南山) (司徒博文, 2005) ไม่เพียงแต่เป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตอันสมถะของผู้ประพันธ์ แต่ยังได้สถาปนาให้ดอกเบญจมาศกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณธรรม ความสูงส่ง การปฏิเสธลาภยศ และการมีชีวิตที่กลมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับลักษณะของดอกเบญจมาศในสัญลักษณ์มงคลจีนที่มีกลีบซ้อนหนาลดหลั่นเป็นชั้น พุ่มกลมแน่น ยากโรยรา จึงสื่อความหมายของการมีอายุยืนยาวและยังใช้เป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่งอีกด้วย (ปิยะแสง จันทวงศ์ไพศาล, 2552) นับจากนั้นเป็นต้นมาเบญจมาศก็ได้ก้าวข้ามสถานะจากพืชสมุนไพรสู่การเป็นสัญลักษณ์ทางปรัชญาและสุนทรียศาสตร์อย่างสมบูรณ์

ในการศึกษาครั้งนี้ บทความได้นำแนวคิดเรื่องสัญศาสตร์ (Semiotics) และภาพแทน (Representation) เข้ามาเป็นกรอบทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์ เพื่อถอดรหัสความหมายแฝงที่มีลักษณะพหุนัย (Polysemic) ของดอกเบญจมาศ ที่ผ่านมามีการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของดอกเบญจมาศอย่างต่อเนื่อง อาทิ การศึกษาของ Fang (2020) ที่มองพัฒนาการความซับซ้อนเชิงความหมาย การวิเคราะห์ของ ผิงอิน (彭茵, 1998) ที่ศึกษาภาพแทนในบทกวีคลาสสิก ตลอดจนการศึกษาของ จั๋งหรงตง (张荣东, 2011) ที่มุ่งเน้นความหมายทางสุนทรียะและคติชนวิทยา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่มีมุมมองเน้นไปที่ยุคสมัยใดยุคสมัยหนึ่งหรือผูกติดกับภาพลักษณ์ของบัณฑิตผู้รักสันโดษ (隐士) เพียงมิติเดียว ซึ่งนำไปสู่ภาวะการลดทอนความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Reductionism) ทำให้ละเลยหรือมองข้ามความหมายในมิติอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและสะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งไม่แพ้กัน อันที่จริงแล้ว สัญลักษณ์ของเบญจมาศนั้นมีความหลากหลายและบางครั้งก็ขัดแย้งกันเอง เช่น การเป็นตัวแทนของความแข็งแกร่งทะนง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสัญลักษณ์ของความเปราะบางและโศกเศร้าได้เช่นกัน ดังนั้น จึงยังคงมีช่องว่างทางความรู้ในการศึกษาที่สามารถสังเคราะห์และนำเสนอภาพรวมของสัญลักษณ์เบญจมาศได้อย่างครบถ้วนและเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งที่จะเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจและวิเคราะห์พัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ของภาพแทนดอกเบญจมาศในวรรณกรรมจีนตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนถึงยุคที่ความหมายตกผลึกและจำแนกและสังเคราะห์บทบาทเชิงสัญลักษณ์ที่หลากหลายในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านคุณธรรม อารมณ์ความรู้สึก ประเพณี และอุดมการณ์ รวมถึงการนำเสนอองค์ความรู้ที่ครอบคลุมอันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อดอกเบญจมาศในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญและมีชีวิตชีวาในสังคมจีนต่อไป

1.1 ช่วงเวลาแห่งการก่อกำเนิดและวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาพแทนดอกเบญจมาศ

ในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจีน ดอกเบญจมาศมีความหมายที่ลึกซึ้งอย่างยิ่งในโลกวรรณกรรม อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาที่แน่ชัดของการก่อกำเนิดภาพแทนเชิงสุนทรียะหรือเชิงวรรณกรรมของดอกเบญจมาศ

ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงในแวดวงวิชาการ นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าภาพแทนดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นในสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผลงานของเกา ยวนหมิงและวรรณคดีอันโด่งดังจากบทกวีดื่มสุราภาคที่ 5 (饮酒 · 其五) ของเขา แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีนักวิชาการบางส่วนชี้ให้เห็นว่า ภาพแทนของดอกเบญจมาศได้ปรากฏขึ้นแล้วในบทกวีหลีเซา (离骚) ของชีว์หยวน (屈原) หรือในวรรณกรรมสมัยราชวงศ์ฮั่น ในส่วนต่อไปนี้จะได้อภิปรายถึงช่วงเวลาแห่งการก่อกำเนิดของภาพแทนดอกเบญจมาศ รวมถึงวิวัฒนาการและนัยเชิงวรรณกรรมในแต่ละยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

1.1.1 มิติทางธรรมชาติวิทยา การปรากฏและความหมายของดอกเบญจมาศในเอกสารสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน

ในช่วงแรกเริ่มของอารยธรรมจีน การปรากฏของดอกเบญจมาศในฐานะพืชชนิดหนึ่ง ยังมิได้ถูกผูกโยงเข้ากับความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เฉพาะเจาะจงใด ๆ ในเอกสารสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน (先秦) การกล่าวถึงดอกเบญจมาศมักเป็นการบันทึกเชิงประจักษ์ โดยมุ่งเน้นไปที่สภาพแวดล้อมการเจริญเติบโต สีสันของดอก และวงจรการเบ่งบานตามฤดูกาล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนในยุคหนึ่งที่มีความสำคัญกับเกษตรกรรมและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ในคัมภีร์ซานไห่จิง (山海经) บทงชื่อจิวจิง (中次九经) ระบุว่า “ยอดเขาเหมียนซาน มีชื่อว่าเขาหนี่จี บนเขามีแร่หินสีดำมาก ไม้ส่วนใหญ่คือต้นหนัว และต้นเจียง ส่วนพืชพันธุ์ส่วนใหญ่คือดอกเบญจมาศ” (眠山之首，曰女几之山，其上多石涅，其木多柎、榘，其草多菊) (袁珂, 2017) ซึ่งในที่นี้ ดอกเบญจมาศถูกกล่าวถึงในฐานะพืชล้มลุกชนิดหนึ่งเพื่อบรรยายสภาพแวดล้อมและเขตการกระจายพันธุ์ทางภูมิศาสตร์เท่านั้น การบันทึกในลักษณะเดียวกันยังปรากฏในคัมภีร์เอ๋อร์หย่า (尔雅) ที่ว่าเบญจมาศคือต้นจื่อเฉิง (“菊，治蒿也”) (徐陵编, 1999) และในคัมภีร์แห่งจาริต (礼记) บทเย่ลิ่ง (月令) ที่ว่า “ในเดือนสุดท้ายของฤดูใบไม้ร่วง เบญจมาศมีดอกสีเหลือง” (季秋之月，鞠有黄华) (陈澧注, 2016) เอกสารเหล่านี้ล้วนเน้นย้ำถึงวงจรการเจริญเติบโตและสีของดอก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน ดอกเบญจมาศยังมิได้มีนัยเชิงสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน หากแต่เป็นเพียงการบันทึกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติตามความเป็นจริง สถานะของดอกเบญจมาศจึงไม่ต่างจากพืชพรรณอื่น ๆ ที่ถูกจำแนกและบันทึกไว้เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและฤดูกาล

1.1.2 มิติทางคติชนและเภสัชกรรม การประยุกต์ใช้และคุณค่าทางยาของดอกเบญจมาศในสมัยราชวงศ์ฮั่นและเว่ย

เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ฮั่นและเว่ย-จิ้น ดอกเบญจมาศได้ค่อย ๆ ก้าวข้ามสถานะของการเป็นเพียงพืชพรรณตามธรรมชาติ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คน และถูกขนานคุณค่าทางยาและบทบาทในคติชนอย่างมีนัยสำคัญ ความสนใจของผู้คนในยุคหนึ่งมุ่งเน้นไปที่สรรพคุณทางยาและการนำมาบริโภคเป็นหลัก โดยได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากแนวคิดเรื่องการแสวงหาความเป็นอมตะ (长生不老) ของลัทธิเต๋า ตัวอย่างเช่นซีจิงจ่าจี้ (西京杂记) (刘歆, 1985) ในสมัยราชวงศ์ฮั่นได้กล่าวถึงการนำดอกเบญจมาศมาหมักเป็นสุราเบญจมาศ (菊花酒) ซึ่งใช้ดอก ลำต้น และใบเป็นวัตถุดิบ หมักรวมกับข้าวเดือย เมื่อผ่านการบ่มเป็นเวลานานจะกลายเป็นสุราสำหรับดื่มในเทศกาลฉงหย่าง (重阳节) ประเพณีนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงประโยชน์

ใช้สอยของดอกเบญจมาศ แต่ยังสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดทางวัฒนธรรมเรื่องการมีอายุยืนยาวอีกด้วย นอกจากนี้ ในเอกสารทางการแพทย์สมัยเว่ย-จิ้น เช่นหมิงอีเปี่ยลู่ (名医别录) ได้บันทึกไว้อย่างละเอียดว่า “เบญจมาศ รสหวาน ปลอดพิษ สรรพคุณหลักคือแก้ปวดเอว ขจัดความร้อนรุ่มในอก ทำให้กระเพาะและลำไส้สงบ บำรุงเส้นชีพจรทั้งห้า และปรับสมดุลของแขนขาทั้งสี่”(味甘，无毒。主治腰痛去来陶陶，除胸中烦热，安肠胃，利五脉，调四肢)(陶弘景, 2013) คุณค่าทางยาเหล่านี้ได้รับการต่อยอดโดยปัญญาชนชั้นสูง ดังที่โจผี (曹丕) จักรพรรดิแห่งแคว้นเว่ย ได้กล่าวไว้ในจดหมายถึงจงเหยา (钟繇) ในวันที่เก็บพร้อมส่งดอกเบญจมาศ (与钟繇九日送菊书) ว่า “เบญจมาศอันหอมกรุ่นนั้นแบ่งบานอย่างโดดเด่น... ในการบำรุงร่างกายและยืดอายุขัย ไม่มีสิ่งใดจะล้ำค่าไปกว่านี้ จึงขอมอบให้หนึ่งช่อ เพื่อช่วยเสริมศาสตร์แห่งผิงจู (彭祖) (ศาสตร์แห่งการมีอายุยืน)” (至于芳菊纷然独荣……辅体延年，莫斯之贵。谨奉一束，以助彭祖之术)(曹丕, 2009)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในสมัยราชวงศ์ฮั่นและเว่ย นัยเชิงสัญลักษณ์ของดอกเบญจมาศ ยังคงจำกัดอยู่เพียงความเชื่อมโยงกับสรรพคุณทางยาและวัฒนธรรมการมีอายุยืนยาว และยังมีได้ก่อตัวขึ้นเป็นระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง จิ้งหรงตง (张荣东, 2011) เห็นว่า ความหมายทางคติชนของ ดอกเบญจมาศที่ผูกพันกับเทศกาลฉงหยาง (重阳节) นั้นค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากพื้นฐานด้านสรรพคุณทางยา โดยได้รับอิทธิพลอย่างยิ่งจากแนวคิดเรื่องการมีชีวิตรอมตะของลัทธิเต๋า ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลานี้ เป็นระยะพักตัวของความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งปูทางไปสู่การยกระดับความหมายในยุคต่อมา

1.1.3 การยกระดับสัญลักษณ์ทางปรัชญา เถา ยวนหมิง กับการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมของภาพแทนดอกเบญจมาศ

แม้ว่าดอกเบญจมาศจะมีบทบาททางวัฒนธรรมอยู่บ้างแล้ว แต่การยกระดับขึ้นเป็นภาพแทนเชิงวรรณกรรมอย่างสมบูรณ์นั้น โดยทั่วไปถือว่าเริ่มต้นจากบทกวีของเถา ยวนหมิง ในยุคราชวงศ์จิ้นตะวันออก ซึ่งเป็นยุคแห่งความผันผวนทางการเมือง ปัญญาชนจำนวนมากต่างเปื้อนหายวิถีราชการและหันมาแสวงหาความหมายของชีวิตผ่านธรรมชาติ เถา ยวนหมิง คือตัวแทนที่สมบูรณ์แบบที่สุดของปัญญาชนกลุ่มนี้ และบทกวีของเขาได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดในการสถาปนาความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้แก่ดอกเบญจมาศ ในบทกวีชุดดื่มสุรา ภาคที่ 5 เถา ยวนหมิง ได้ใช้ถ้อยความที่ว่า “เก็บดอกเบญจมาศใต้รั้วบุรพา แลเห็นทิวเขาหนานซานอย่างสบายใจ”(采菊东篱下，悠然见南山)(司徒博文, 2005) วรรคทองนี้ได้กลายเป็นภาพจำอมตะที่หลอมรวมวิถีชีวิต ปรัชญา และสุนทรียศาสตร์เข้าไว้ด้วยกัน การเก็บดอกเบญจมาศ ไม่ใช่แค่กิจกรรมยามว่าง แต่เป็นพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเลือกวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ และเป็นอิสระจากพันธนาการทางโลก ส่งผลให้ดอกเบญจมาศกลายเป็นสัญลักษณ์ของการหลุดพ้น ความสงบ และการบรรลุถึงเป้าหมายอันไกลโพ้น อิทธิพลของเถา ยวนหมิงนั้นยิ่งใหญ่ไพศาล ดังที่หลินได้อี้ว (林黛玉) ได้ประพันธ์ไว้ในบทที่ 38 ของนวนิยายความฝันในหอแดง (红楼梦) ว่า “นับแต่ท่านเถาได้เซยชม เกียรติคุณอันสูงส่งก็ถูกกล่าวขานมาถึงปัจจุบัน”(一从陶令平章后，千古高风说到今)(曹雪芹, 2009) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า นับจากสมัยของเถา ยวนหมิง เป็นต้นมา ภาพแทนของดอกเบญจมาศมิได้เป็นเพียงการพรรณนาถึงพืชพรรณ

อีกต่อไป แต่ได้ยกระดับขึ้นเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงคุณธรรม จิตใจ และปรัชญาของบุคคล นักวิชาการร่วมสมัยหลายท่าน เช่น เฟิงอิน (彭茵, 1998) และเฉินตงเกิน (陈冬根, 2014) ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ภาพแทนเชิงสุนทรียะที่เฉพาะเจาะจงของดอกเบญจมาศ เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนขึ้นนับจากสมัยของเถา ยวนหมิง เป็นต้นมา

1.1.4 ข้อถกเถียงเรื่องจุดเริ่มต้น ชวีหยวน กับภาพแทนเบื้องต้นของดอกเบญจมาศ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าพิจารณาคือ จั๋งหรงตง (2011) ได้เสนอว่า สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในยุคแรกเริ่มของดอกเบญจมาศ สามารถสืบย้อนไปได้ถึงบทกวีลี้เซาของชวีหยวน กวีผู้รักชาติแห่งแคว้นฉู่ ในยุคจั้นกั๋ว ดังวรรคที่ว่า “ยามเช้าดื่มน้ำค้างที่ร่วงหล่นจากกิ่งแมกโนเลีย ยามเย็นกินกลีบเบญจมาศที่ร่วงโรยในฤดูใบไม้ร่วง” (朝饮木兰之坠露兮，夕餐秋菊之落英) (屈原, 2016) การกินกลีบเบญจมาศในที่นี้ ถูกตีความว่าเป็นการกระทำเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมอันบริสุทธิ์และสูงส่ง ไม่ยอมประนีประนอมกับความสกปรก โสมมทางการเมือง

ด้วยเหตุนี้ จั๋งหรงตง (2011) จึงเชื่อว่าดอกเบญจมาศได้ก้าวเข้าสู่ขอบข่ายทางสุนทรียศาสตร์ของปัญญาชนจีนเป็นครั้งแรกในบทกวีของชวีหยวน แต่ทว่า ทศณะดังกล่าวยังไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการทั้งหมด ข้อโต้แย้งหลักคือ แม้ภาพแทนของเบญจมาศในลี้เซาจะมีคุณค่าทางสุนทรียะและแฝงนัยเชิงคุณธรรมอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นการใช้ในลักษณะเปรียบเทียบ (Metaphor) ที่จำกัดอยู่ในบริบทของตัวบทนั้น ๆ และยังมีได้ก่อเกิดเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolic System) ที่ได้รับการยอมรับและผลิตซ้ำในวงกว้างเหมือนเช่นกรณีของเถา ยวนหมิง ซึ่งผลงานของเขาได้กลายเป็นต้นแบบทางวัฒนธรรม (Cultural Archetype) ที่ส่งอิทธิพลต่อศิลปินและปัญญาชนในยุคหลังอย่างต่อเนื่องยาวนาน

โดยสรุปแล้ว การก่อกำเนิดและนัยทางวัฒนธรรมของภาพแทนดอกเบญจมาศมิได้เกิดขึ้นในชั่วข้ามคืน หากแต่ผ่านกระบวนการพัฒนาและยกระดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตั้งแต่การพรรณนาเชิงธรรมชาติในสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน สู่การเป็นพืชที่มีสรรพคุณทางยาและการบริโภคในสมัยราชวงศ์ฮั่นและเว่ย และท้ายที่สุด คือการเป็นสัญลักษณ์แห่งคุณธรรมอันสูงส่งในบทกวีของเถา ยวนหมิง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าภาพแทนเชิงสุนทรียะที่เฉพาะเจาะจงของดอกเบญจมาศสามารถสืบย้อนไปได้ถึงสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มีเอกลักษณ์และลึกซึ้งในวงการวรรณกรรมจีนโบราณนับแต่นั้นมา

1.2 การขยายความและแตกแขนงของความหมายเชิงสัญลักษณ์

หลังจากที่เถา ยวนหมิง ได้วางรากฐานอันมั่นคงให้แก่ภาพแทนของดอกเบญจมาศแล้ว ในราชวงศ์ถัง และซ่ง ซึ่งเป็นยุคทองของวรรณกรรมจีน ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของดอกเบญจมาศก็ได้ถูกขยายความและแตกแขนงออกไปอย่างหลากหลายมิติ สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางวัฒนธรรมและความซับซ้อนของอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ โดยพบการแตกแขนงของความหมายเชิงสัญลักษณ์ของดอกเบญจมาศที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1.2.1 สัญลักษณ์แห่งความแข็งแกร่งและความทรหด

คุณสมบัติทางพฤกษศาสตร์ของเบญจมาศที่สามารถแบ่งบานท้าทายลมหนาวในปลายฤดูใบไม้ร่วงได้กลายเป็นอุปลักษณชั้นดีของจิตวิญญาณที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค กวีในราชวงศ์ถังอย่างหยวนเจิน (元稹) ได้กล่าวไว้ในบทกวีเบญจมาศ (菊花) ของเขาว่า “ไม่ใช่ว่าในบรรดาบุปผาข้ารักเพียงเบญจมาศ หากแต่เมื่อบุปผานี้ร่วงโรยไปแล้วก็ไม่มีบุปผาใดให้ชมอีก”(不是花中偏爱菊，此花开尽更无花) (萧涤非, 1983) ซึ่งสะท้อนถึงการยกย่องในความสามารถที่จะยืนหยัดเป็นสิ่งสุดท้ายที่คงงาม ท่ามกลางความเสื่อมสลายของสรรพสิ่ง สัญลักษณ์นี้จึงเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณของชาวจีนในการอดทนต่อสู้กับความยากลำบาก

1.2.2 สัญลักษณ์แห่งความเปลี่ยวเหงาและความโศกเศร้า

ในขณะเดียวกัน การแบ่งบานท่ามกลางความร่วงโรย ก็ทำให้เบญจมาศมีสถานะเป็นสัญลักษณ์ทวิลักษณ์ (Duality) คือเป็นได้ทั้งตัวแทนของความแข็งแกร่งและความเปราะบางทางอารมณ์ กวียุคราชวงศ์ซ่งได้หลี่ชิงเจ๋ (李清照) ซึ่งมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความผันผวนและการสูญเสีย ได้ใช้ภาพของดอกเบญจมาศที่ร่วงโรยในบทเพลงจู่ฮวาอิน (醉花阴) เพื่อสะท้อนความทุกข์ระทมในใจของนางได้อย่างบาดลึก นางเปรียบเทียบ “ความซูบผอมของตนเองกับดอกเบญจมาศ” (人比黄花瘦) (李清照, 2005) ทำให้ความร่วงโรยของดอกไม้กลายเป็นภาพสะท้อนความเจ็บปวดจากการพลัดพรากและความเสื่อมสลายของบ้านเมืองในยุคสมัยของนาง

1.2.3 สัญลักษณ์แห่งความคิดถึงบ้านเกิด

ในสมัยโบราณช่วงเทศกาลฉงหยาง (重阳节) หรือเทศกาลวันที่เก้าเดือนเก้า ผู้คนมีธรรมเนียมการป็นเขา ประดับใบจูอีวี่ (茱萸) ชมดอกเบญจมาศ และดื่มเหล้าเบญจมาศ ด้วยเหตุนี้เทศกาลฉงหยางจึงถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เทศกาลดอกเบญจมาศ (菊花节) ซึ่งในวัฒนธรรมจีนดั้งเดิม ดอกเบญจมาศถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเทศกาลนี้ที่ชาวจีนนิยมนำมาชมและทำเป็นเหล้าดื่ม โดยแฝงนัยทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการปิดปากภัยพิบัติและขอพรให้เกิดความสงบสุข

สำหรับผู้ที่ต้องเดินทางไกลจากบ้านเกิด การมาถึงของเทศกาลฉงหยางและการแบ่งบานของดอกเบญจมาศ มักจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกโหยหาและคิดถึงครอบครัว บทกวีที่สื่อถึงอารมณ์นี้ได้อย่างลึกซึ้งที่สุดคือ รำลึกถึงพี่น้องที่ซานตงในวันที่เก้าเดือนเก้า (九月九日忆山东兄弟) (王维, 2017) ของหวังเหว่ย (王维) กวีเอกในราชวงศ์ถังที่ว่า “อยู่ต่างถิ่นเป็นแขกแปลกหน้าเพียงลำพัง ทุกคราถึงเทศกาลยิ่งคิดถึงญาติมิตร”(独在异乡为异客，每逢佳节倍思亲) (王维, 2017) แม้ในกวีวรรคนี้จะได้ปรากฏคำที่ระบุถึงดอกเบญจมาศอย่างชัดเจน แต่คำว่าเทศกาลในที่นี้หมายถึงเทศกาลฉงหยาง ซึ่งผูกพันกับธรรมเนียมการชมดอกเบญจมาศอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น เมื่อกวีรำลึกถึงเทศกาล จึงเป็นการรำลึกถึงภาพจำของการชมดอกเบญจมาศและการดื่มเหล้าเบญจมาศร่วมกับญาติมิตรในบ้านเกิดโดยปริยาย ดอกเบญจมาศในบริบทนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงดอกไม้ตามฤดูกาล แต่กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังบทกวีและเป็นสื่อกลางที่ปลูกเร้าอารมณ์ความคิดถึงบ้านได้อย่างทรงพลัง

1.2.4 สัญลักษณ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ความรักชาติ

ความหมายของเบญจมาศได้ถูกขยายไปสู่มิติทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่บ้านเมืองเผชิญกับวิกฤตการณ์ ในช่วงปลายราชวงศ์ซ่งใต้ที่แผ่นดินถูกรุกรานโดยชาวมองโกล กวีผู้รักชาติ เจิ้งซือเชียว (郑思肖) ได้วาดภาพเบญจมาศและประพันธ์บทกวีอันโด่งดังที่ว่า “ยอมแห้งตายคาต้นอย่างหอมกรุ่น ไม่เคยปลิดปลิวร่วงหล่นในลมเหนือ” (宁可枝头抱香死，何曾吹落北风中) (郑思肖, 1991) โดยใช้ภาพของดอกเบญจมาศที่ไม่ยอมร่วงหล่นจากขั้วแม้จะแห้งเหี่ยวไปแล้ว เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจที่ไม่ยอมจำนนต่อลมนเหนือซึ่งหมายถึงกองทัพมองโกล เบญจมาศในบริบทนี้จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความรักชาติและการรักษาเกียรติภูมิของตนเองจนวาระสุดท้าย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการเดินทางของดอกเบญจมาศในวัฒนธรรมจีน จากพืชสมุนไพรสู่สัญลักษณ์ทางปรัชญาและวรรณกรรม เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของพลวัตทางวัฒนธรรมและความซับซ้อนของความคิดมนุษย์ จากการบันทึกเชิงธรรมชาติในยุคโบราณ สู่การเป็นยาอายุวัฒนะในสมัยอันและวัย และท้ายที่สุดคือการถูกสถาปนาให้เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณธรรมอันสูงส่งโดยเถา ยวนหมิง หลังจากนั้นความหมายของดอกเบญจมาศก็ได้แตกแขนงออกไปอย่างไม่หยุดนิ่ง ครอบคลุมทั้งความแข็งแกร่ง ความเปลี่ยนแปลง ความคิดถึงบ้าน และอุดมการณ์ทางการเมือง ดอกเบญจมาศจึงไม่ได้เป็นเพียงดอกไม้ แต่เป็นพื้นที่ทางความหมาย (Semantic Space) ที่ปัญญาชนจีนได้ใช้จารึกความคิด ความรู้สึก และจิตวิญญาณของตนเองตลอดช่วงเวลาหลายพันปี และยังคงแบ่งบานอยู่ในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของจีนอย่างสง่างามและมีความหมายลึกซึ้งจวบจนปัจจุบัน

1.3 การประมวลภาพแทนอันหลากหลายของดอกเบญจมาศในวรรณกรรมจีนโบราณ

หลิวเซี่ย (刘勰) ได้กล่าวไว้ในเหวินซินเตี้ยวหลง (文心雕龙) บทเสิ่นซือ (神思) ว่า “ด้วยเหตุนี้ความคิดที่ลึกซึ้งจึงเป็นเลิศ เมื่อจิตวิญญาณได้ท่องเที่ยวไปพร้อมกับสรรพสิ่ง” (故思理为妙，神与物游) (刘勰著, 1981) วาทะนี้ได้สรุปแก่นแท้ของสุนทรียศาสตร์จีนโบราณที่ซึ่งวัตถุในธรรมชาติมิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่เป็นภาชนะรองรับและสะท้อนจิตใจของมนุษย์ ดอกเบญจมาศ ในฐานะหนึ่งในสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมจีนดั้งเดิม ได้ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง จากการเป็นเพียงทิวทัศน์ทางธรรมชาติ สู่การเป็นภาพแทนเชิงวรรณกรรมที่เปี่ยมด้วยนัยทางวัฒนธรรมอันลึกซึ้ง ภาพแทนของดอกเบญจมาศได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บริบททางสังคม และสภาพจิตใจของกวีแต่ละคนอย่างไม่หยุดนิ่ง และได้แบกรับความหมายเชิงสัญลักษณ์อันหลากหลายไว้ในตัวเอง ในส่วนนี้จะทำการประมวลและวิเคราะห์แก่นความหมายหลักและการแสดงออกที่เป็นแบบฉบับของดอกเบญจมาศผ่านมิติที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้

1.3.1 คุณลักษณะของบัณฑิตผู้หยิ่งทรนังและสูงส่ง

ภาพแทนที่หยิ่งรากรลึกและเป็นที่จดจำมากที่สุดของดอกเบญจมาศ คือการเป็นสัญลักษณ์สะท้อนคุณสมบัติของบัณฑิตผู้รักสันโดษ (隐士) และผู้ทรงคุณธรรม (君子) ซึ่งเป็นอุดมคติที่ปัญญาชนจีนแสวงหามาทุกยุคทุกสมัย โดยมีรากฐานมาจากปรัชญาเต๋าที่เน้นการหลอมรวมกับธรรมชาติ และปฏิเสธ

การแก่งแย่งชิงดีในวิถีราชการ ประกอบกับอุดมคติของบัณฑิตในลัทธิขงจื้อที่ต้องดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและ
ความมีเกียรติ แม้ต้องเผชิญกับความยากลำบาก โจวตู๋นอ (周敦颐) นักปราชญ์แห่งราชวงศ์ซ่งเหนือ
ได้วิเคราะห์สถานะของดอกเบญจมาศไว้อย่างชัดเจนในไอ้เหลียนซัว (爱莲说) ของเขาว่า “ดอกเบญจมาศ
คือผู้รักสันโดษในหมู่มวลบุปผา”(花之隐逸者也) (周敦颐, 2009) วาทะนี้ได้วางรากฐานทางวัฒนธรรม
ให้แก่ดอกเบญจมาศในฐานะสัญลักษณ์แห่งการละวางชื่อเสียงและลาภยศ และการมีชีวิตที่อยู่เหนือโลกียะ
อย่างเป็นทางการ ดอกเบญจมาศถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของภาพวาดแบบปัญญาชน ร่วมกับ
ดอกเหมย กล้วยไม้ และไผ่ ซึ่งสะท้อนถึงสุนทรียภาพและจิตวิญญาณของผู้มีความรู้

ในประวัติศาสตร์วรรณคดีจีน บทกวีฮว่าจี้ว (画菊) ของเจิ้งซือเซียว (郑思肖) กวีผู้สูญเสียแผ่นดิน
ในปลายราชวงศ์ซ่งได้ ถือเป็นตัวแทนที่โดดเด่นของภาพแทนนี้ “เมื่อดอกไม้บาน ก็ได้บานร่วมกับบุปผาร้อยพัน
กลีบยืนอย่างเดียวดายริมรั้วร้าง ช่างเปี่ยมด้วยสุนทรียภาพอันไร้ขีดจำกัด ยอมแห่งตายคาต้นอย่างหอมกรุ่น
ไม่เคยปลิดปลิวร่วงหล่นในลมเหนือ”(花开不并百花丛, 独立疏篱趣无穷。宁可枝头抱香死,
何曾吹落北风中) (郑思肖, 1991) บทกวีนี้ไม่เพียงแต่พรรณนาถึงท่วงท่าอันโดดเด่นและสูงส่งของ
ดอกเบญจมาศที่เลือกเบ่งบานเพียงลำพัง แต่ยังแสดงออกถึงจิตวิญญาณที่ยอมตายดีกว่ายอมจำนนอีกด้วย
การที่ดอกเบญจมาศเลือกที่จะเบ่งบานอย่างเดียวดาย แทนที่จะแย่งชิงความงามกับดอกไม้อื่นในฤดูใบไม้ร่วง
กลายเป็นสัญลักษณ์ของวิถีแห่งบัณฑิตผู้ไม่ไหลตามกระแสโลกและรักษาไว้ซึ่งความสูงส่งของตนเอง
เช่นเดียวกัน ในบทกวีเจิ้งหลิวจิงเหวิน (赠刘景文) ของซูซื่อ (苏轼) วรรคที่ว่า “บัวโรยราจนไร้ใบบังแดดฝน
เบญจมาศร่วงโรยแต่ยังคงมีกิ่งทำทายน้ำค้างแข็ง”(荷尽已无擎雨盖, 菊残犹有傲霜枝) (苏轼,
1982) ก็เป็นการพรรณนาถึงความทรหดอดทนของดอกเบญจมาศท่ามกลางสภาพแวดล้อมอันโหดร้าย
ซึ่งแฝงไว้ด้วยคำชื่นชมที่คุณลักษณะอันสูงส่งของสหายที่ยังคงยืนหยัดในหลักการแม้ชีวิตจะเดินทางมาถึง
ช่วงปลายแล้วก็ตาม จูเหวินปินและคณะ (朱文斌等, 2022) ได้สรุปไว้อย่างชัดเจนว่า ดอกเบญจมาศ
คือสัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณของผู้รักสันโดษ ความหยิ่งทรนังและความสูงส่งของดอกเบญจมาศได้กลายเป็น
ที่ฝากฝังอุดมคติของเหล่าปัญญาชนผู้แสวงหาชีวิตที่บริสุทธิ์และสันโดษ ซึ่งมักปรากฏในภาพศิลปะจีน
แบบดั้งเดิม หรือเหวินเหริน ฮว่า (文人画) ซึ่งดอกเบญจมาศเองก็ถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของ
ภาพวาดแบบปัญญาชน ร่วมกับดอกเหมย กล้วยไม้ และไผ่ ซึ่งสะท้อนถึงสุนทรียภาพและจิตวิญญาณของ
ผู้มีความรู้ (เงิน หยวนหยวน, 2562)

1.3.2 เจตจำนงแห่งชีวิตอันทรหดไม่ย่อท้อ

คุณสมบัติทางพฤกษศาสตร์ของดอกเบญจมาศที่สามารถเจริญงอกงามและเบ่งบาน
ในฤดูใบไม้ร่วง ท่ามกลางลมหนาวและน้ำค้างแข็ง (傲霜) ในขณะที่พรรณไม้อื่น ๆ เริ่มร่วงโรยไปนั้น
ได้กลายเป็นอุปลักษณ์ชั้นดีของเจตจำนงแห่งชีวิตที่ทรหดอดทนและไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค คุณลักษณะพิเศษนี้
มักถูกนำมาใช้เพื่อแสดงออกถึงการท้าทายต่อความยากลำบากและการแสวงหาจิตวิญญาณที่ไม่ย่อท้อ
ในบทกวีของซูซื่อ (苏轼) กิ่งทำทายน้ำค้างแข็ง (傲霜枝) ของเบญจมาศคือภาพสะท้อนที่ชัดเจนที่สุด
ของสัญลักษณ์นี้ แม้จะอยู่ท่ามกลางลมฤดูใบไม้ร่วงและน้ำค้างแข็งอันเย็นเยียบ ดอกเบญจมาศยังคงเบ่งบาน

อย่างพระนาง แสดงออกถึงคุณลักษณะที่อยู่เหนืออุปสรรคทั้งปวงและไม่มีวันยอมก้มหัวให้แก่ผู้ใด การยืนหยัดของดอกเบญจมาศในฤดูใบไม้ร่วง แผงนัยว่าแม้ในฤดูที่หนาวเหน็บที่สุด ดอกเบญจมาศก็ยังคงตั้งตรงเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณแห่งการต่อสู้กับโชคชะตาและอุปสรรค นัยเชิงสัญลักษณ์นี้ยังสามารถเห็นได้จากการแสดงออกเชิงขัดแย้งในบทกวีฉวนจี้ว (残菊) ของลู่เหยว (陆游) ที่ว่า “เบญจมาศร่วงโรยหนึ่งกิ่งกลิ่นหอมยังไม่จางหาย หยิบขึ้นมาชมข้างหน้าต่างยามค่ำคืนนับร้อยครั้ง” (残菊一枝香未残，夜窗拈起百回看) (陆游, 2005) ซึ่งได้หลอมรวมการครุ่นคิดเชิงปรัชญาว่าด้วยการดำรงอยู่ทางวัตถุและความเป็นอมตะ ทางจิตวิญญาณเข้าไว้กับภาพแทนที่เป็นรูปธรรม กล่าวคือ แม้ร่างกายจะร่วงโรยไปตามกาลเวลา แต่จิตวิญญาณและคุณธรรมอันหอมหวานยังคงอยู่

นอกจากนี้ ภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายาน (เซน) ที่เน้นการบรรลุธรรมด้วยตนเอง หย่งวัน หลี่ (杨万里) ได้สรรเสริญไว้ในหย่งจี้ว (咏菊) ว่า “ดอกเบญจมาศเลือกแค้นแค้นแห่งลมและน้ำค้างแข็งด้วยตนเอง”(菊花自择风霜国的咏叹，赋予了菊花主体性的生命意志) (杨万里, 2007) ซึ่งเป็นเจตจำนงแห่งชีวิตให้แก่ดอกเบญจมาศในฐานะผู้กระทำการที่เลือกเผชิญหน้ากับความยากลำบากด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระทำโดยธรรมชาติ และหวังเหมียน (王冕) ในสมัยราชวงศ์หยวน ได้ใช้การเปลี่ยนรูปทางสายตาในบทกวีประกอบภาพวาดมั่วจี้วถู่ชือ (墨菊图题诗) ของเขาว่า “บุปผาโปร้งบางแต่ละดอกคือกลุ่มก้อนแห่งน้ำแข็งและหิมะ” (疏花个个团冰雪) (王冕, 2012) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนรูปความสามารถในการทนทานต่อความหนาวเย็นทางกายภาพให้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ทางจิตวิญญาณ

1.3.3 ภาพสะท้อนทางอารมณ์ของความเปลี่ยวเหงาในวันสารท

ในขณะที่ด้านหนึ่งดอกเบญจมาศคือสัญลักษณ์ของความแข็งแกร่ง อีกด้านหนึ่งดอกเบญจมาศกลับเป็นภาพสะท้อนของความเปลี่ยวเหงาและโศกเศร้าอย่างลึกซึ้ง ฤดูใบไม้ร่วงในวัฒนธรรมจีนมักถูกเชื่อมโยงกับความอ้างว้าง ความไม่เที่ยงแท้ และความเสื่อมสลาย ช่วงเวลาที่ดอกเบญจมาศเบ่งบาน คือช่วงเวลาที่ลมสารถนำพาความหนาวเย็นมาเยือนและสรรพสิ่งเริ่มร่วงโรย ด้วยเหตุนี้ ดอกเบญจมาศจึงมักถูกผูกโยงเข้ากับอารมณ์ความรู้สึกอันเปลี่ยวเหงาของฤดูกาล และกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงออกถึงความโดดเดี่ยว ความทุกข์ระทม และความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต หลี่ชิงเจ้า (李清照) กวีหญิงผู้มีชีวิตที่เต็มไปด้วยการพลัดพรากและความสูญเสีย ได้ประพันธ์ไว้ในบทเพลงเซิงเซิงมัน (声声慢) ว่า “ดอกไม้สีเหลืองกองสะสมอยู่เต็มพื้นดินร่วงโรยชูปอม บัดนี้จะมีใครเล่าที่คู่ควรจะได้ไป” (满地黄花堆积，憔悴损，如今有谁堪摘?) (王仲闻, 1981) ณ ที่นี้ ดอกเบญจมาศไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ของความเปลี่ยวเหงาในฤดูใบไม้ร่วง แต่ยังสะท้อนถึงความอาลัยอาวรณ์ต่อเวลาที่ล่วงเลยและความไม่แน่นอนของชีวิต จากการพินิจอย่างละเอียด จะเห็นว่าในบทเพลงนี้ หลี่ชิงเจ้า (李清照) ได้ใช้ดอกเบญจมาศเป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงความโดดเดี่ยวและเส้นทางของตนเอง เผยให้เห็นถึงความรู้สึกที่ลึกซึ้งในใจ ซึ่งหยวนชื้อซัวและจางเชอหลี่ (袁世硕、张可礼, 2020) ชี้ว่า ความทุกข์ระทมต่อชะตากรรมของบ้านเมืองที่ล่มสลายก็แฝงอยู่ในนั้นด้วย

1.3.4 สัญลักษณ์เชิงพิธีกรรมในวัฒนธรรมเทศกาลฉงหยัง

ความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่ลึกซึ้งระหว่างดอกเบญจมาศกับเทศกาลฉงหยัง (重阳节) ได้ก่อให้เกิดระบบภาพแทนทางคติชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจึงอยู่คู่ชื่อยี่สิบเจ็ด (荆楚岁时记) ของจงหลิน (宗凜, 2018) ได้บันทึกถึงประเพณีการดื่มสุราเบญจมาศ ซึ่งเป็นการผสมผสานคุณลักษณะของพืชเข้ากับวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพและความเชื่อเรื่องการมีอายุยืนยาว ส่วนบทกวีกั๋วเกว่เหรินจวง (过故人庄) ของเมิ่งเฮ่าหฺราน (孟浩然) ที่ว่า “รอจนถึงวันฉงหยัง จะกลับมาหาดอกเบญจมาศอีกครั้ง” (待到重阳日, 还来就菊花) (佟培, 2000) ก็ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาททางสังคมของเบญจมาศในฐานะสัญลักษณ์ประจำเทศกาลที่ใช้ในการนัดหมายและสังสรรค์

เมื่อถึงสมัยราชวงศ์หมิง ในนวนิยายจินผิงเหมย (金瓶梅) บทที่ 61 ได้มีการพรรณนาถึงการจัดงานเลี้ยงฉลองเทศกาลฉงหยังอย่างละเอียด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนของสัญลักษณ์ไปสู่ความเป็นสากล (Secularization) ในฉากดังกล่าว มีการบรรยายถึงการประดับตกแต่งด้วยดอกเบญจมาศหลากหลายสายพันธุ์ที่มีชื่อเสียง เช่น เสือคลุ้มสีแดงชาด จอหวนแดง เสือม่วงเข้มขัดทอง ดาวเต็มฟ้า หยั่งกั๊ยเพยมาเป็นต้น ในบริบทนี้ ดอกเบญจมาศในฐานะสัญลักษณ์ของเทศกาล ได้ถูกหลอมรวมเข้ากับฉากงานเลี้ยงอย่างชาญฉลาด เป็นการสืบทอดประเพณีโบราณไปพร้อมกับการสะท้อนวิถีชีวิตทางโลกที่มุ่งเน้นความสวยงามและความหรูหรา

1.3.5 สื่อกลางเชิงพื้นที่-เวลาแห่งความคิดถึงบ้านเกิด

ดอกเบญจมาศในฐานะภาพแทนสำคัญในวรรณกรรมจีนโบราณ มักถูกใช้เพื่อแสดงออกถึงความคิดถึงบ้านเกิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลฉงหยัง ดอกเบญจมาศไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของฤดูใบไม้ร่วง แต่ยังได้กลายเป็นสื่อกลางเชิงพื้นที่และเวลา ที่ใช้ฝากฝังความคิดถึงบ้านและความรู้สึกผูกพันต่อบ้านเมือง ดังอัน (唐寅) จิตรกรและกวีผู้มีชื่อเสียงในสมัยราชวงศ์หมิง ได้ประพันธ์ไว้ในบทกวีจิ่วฮวา (菊花) ว่า “ณ สามเส้นทางในสวนเก่าบ้านเกิด หมูเบญจมาศงามได้ผลิบาน คำคืนเดียวน้ำค้างแข็งสินิล ก็โปรยปรายลงจากฟ้าคราม” (故园三径吐幽丛, 一夜玄霜坠碧空) (唐寅, 2013) เขาได้ใช้ภาพของดอกเบญจมาศท่ามกลางน้ำค้างแข็งในฤดูใบไม้ร่วง เพื่อถ่ายทอดความคิดถึงบ้านเกิดอย่างสุดซึ้ง บทกวีนี้ ใช้ดอกเบญจมาศเป็นสื่อกลางในการสร้างบรรยากาศอันหนาวเย็นที่เป็นเอกลักษณ์ของฤดูใบไม้ร่วง ซึ่งแฝงนัยถึงความคิดถึงบ้านเกิดและความรู้สึกสับสนท้อแท้ที่ไม่สามารถกลับไปได้ของกวี การแบ่งบานของดอกเบญจมาศได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความคิดถึงบ้านในใจเขา เป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันต่อแผ่นดินเกิดและ การฝากฝังความรู้สึกที่มีต่อบ้านเมือง

1.3.6 ระบบสัญลักษณ์ที่แตกแขนงและหลากหลาย

ระบบภาพแทนของดอกเบญจมาศในวรรณกรรมจีนนั้นมีความสมบูรณ์และลึกซึ้งอย่างยิ่ง นอกเหนือไปจากสัญลักษณ์กระแสหลัก เช่น ความสันโดษ ความทรหด และสัญลักษณ์ตามฤดูกาลแล้ว ยังได้แตกแขนงออกเป็นนัยที่หลากหลายซึ่งครอบคลุมทั้งมิติทางอารมณ์ การเมือง และคุณลักษณะของบุคคล ซึ่งได้ร่วมกันประกอบขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของดอกเบญจมาศ ดังนี้

1) การแสดงออกเชิงบุคคลิธิฐาน (Personification)

ดอกเบญจมาศมักถูกนำมาสะท้อนถึงบุคลิก อารมณ์ และโชคชะตาของมนุษย์ กลายเป็นสื่อกลางที่กวีใช้สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนเอง เช่น ในบทกวีของตู้ชีวเหนียง (杜秋娘) ได้ใช้คำว่า “ดอกเบญจมาศซูบผอม” (菊花清瘦) (吴文英, 2018) เพื่อพรรณนาบุคลิกของดอกเบญจมาศ และเปรียบเทียบดอกเบญจมาศว่าเป็น “นางรำที่งดงามน่าทึ่ง” (美丽动人的歌妓) (吴文英, 2018) ซึ่งเน้นให้เห็นถึงอารมณ์ที่อ่อนหวานนุ่มนวลและความเป็นตัวของตัวเอง กลวิธีบุคคลิธิฐานเช่นนี้ได้ยกระดับดอกเบญจมาศจากวัตถุทางธรรมชาติให้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่เปี่ยมด้วยชีวิตชีวาและความลุ่มลึกเชิงปรัชญา

2) อุปลักษณ์แห่งความรักและความขัดแย้งทางอารมณ์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทละครสมัยราชวงศ์หยวน (元曲) ดอกเบญจมาศได้กลายเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึก เป็นสัญลักษณ์ของความคิดถึง ความขัดแย้ง และกาลเวลาที่ล่วงเลยไปในเรื่องของความรัก เช่น ในบทละครเรื่องซ่งเจี๋ยเตี๋ย หวงอิงร์ 《商角调·黄莺儿》 ได้ใช้ภาพของ “ลมเบญจมาศพัดโหมกระหน่ำ ฝนใบตองโปรยปราย... ลมเบญจมาศปะทะกับริ้วไผ่” (起一阵菊花风，下几点芭蕉雨……菊花风战槛竹) (吕薇芬, 2011) เพื่อเปรียบเปรยถึงความรักความแค้นที่พัวพันและความรู้สึกที่ผันผวนของคู่รัก

3) การฝากฝังนัยทางการเมืองและเกียรติภูมิของชาติ

ในบทกวีที่ประพันธ์ขึ้นในยุคแห่งความวุ่นวาย ดอกเบญจมาศมักกลายเป็นภาชนะรองรับอารมณ์ความรู้สึกทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงปลายราชวงศ์ซ่งใต้และปลายราชวงศ์หมิง ดอกเบญจมาศได้ถูกนำมาสะท้อนจิตสำนึกของชาติอย่างเข้มข้นโดยกวีผู้สูญเสียแผ่นดิน ในบทกวีว่าจี้ว (画菊) ของเจิ้งซือเซียว (郑思肖) ที่ว่า “ยอมแห้งตายคาต้นอย่างหอมกรุ่น ไม่เคยปลิดปลิวร่วงหล่นในลมเหนือ” (宁可枝头抱香死，何曾吹落北风中) (郑思肖, 1991) นั้น ได้ใช้ท่วงท่าที่ไม่ยอมจำนนของดอกเบญจมาศเป็นสัญลักษณ์แทนความจงรักภักดีต่อบ้านเมือง โดยลมเหนือที่แผ่ปกคลุมถึงผู้ปกครองราชวงศ์หยวน เพื่อแสดงออกถึงเกียรติภูมิที่ไม่ยอมประนีประนอม

4) สัญลักษณ์ของคุณลักษณะและวิถีแห่งปัญญาชน

ดอกเบญจมาศยังถูกเชื่อมโยงเข้ากับคุณลักษณะในอุดมคติของปัญญาชน เป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่ง ความเป็นอิสระ และจิตวิญญาณที่ไม่ยอมก้มหัว ในบทกวีจิวรื่อฉานเตงเกา (九日齐山登高) ของตูมู่ (杜牧) ที่ว่า “จำต้องทัดดอกเบญจมาศให้เต็มศีรษะแล้วจึงกลับบ้าน” (菊花须插满头归) (杜牧, 2007) นั้น ได้ใช้การทัดดอกเบญจมาศเป็นเครื่องแสดงออกถึงวิถีอันโก้และความเป็นอิสระที่อยู่เหนือโลกียะของปัญญาชน

5) สัญลักษณ์ทางคติชนในวัฒนธรรมมณฑล

ความนึกคิดของชาวจีนที่ยึดมั่นในเรื่องโชคชะตา ความปรารถนาในความมั่นคงและความยั่งยืน สะท้อนออกมาอย่างเด่นชัดผ่านมโนทัศน์ทางภาษา โดยชาวจีนมักใช้คำศัพท์ที่พ้องเสียงกับคำมงคล มาสร้างสรรค์ประติมากรรมเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการหยิบยืมค่านามของสัตว์ พืชพันธุ์ หรือสรรพสิ่งใน

ธรรมชาติ ตลอดจนคำกริยาที่มีเสียงพ้อง มาประกอบเป็นรูปจำลองหรือสัญลักษณ์ที่สื่อ ความหมายมงคล (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2549) ตัวอย่างเช่น ชื่อของดอกเบญจมาศเอง ในภาษาจีน คือ 菊 (จื๋ว, jú) ซึ่ง พ้องเสียงกับคำว่า 久 (จื๋ว, jiǔ) หมายถึง “ยาวนาน” และ 吉 (จี, jí) หมายถึง “มงคล” ดังนั้นดอกเบญจมาศจึงมักถูกนำมาใช้ในลวดลายมงคลของชาวบ้าน เช่น การผสมผสานภาพดอกเบญจมาศกับนกกระท่าย แก้ว เพื่อสื่อความหมายว่า (九世居安) “เก้ารุ่นคนอยู่อย่างสงบสุข” หรือการวาดภาพดอกเบญจมาศคู่กับต้นสน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่ง ความยั่งยืน (松菊永存) “ต้นสนและดอกเบญจมาศจะคงอยู่ชั่ววันรันดร์” อันเป็นคำอวยพรให้ผู้รับมีอายุยืนยาวและสุขภาพแข็งแรง

2. การวิเคราะห์เชิงลึก: ดอกเบญจมาศในฐานะสัญลักษณ์และพลวัตทางวัฒนธรรม

จากภาพแทนอันหลากหลายที่ประมวลไว้ในหัวข้อก่อนหน้า จะเห็นได้ว่าสัญลักษณ์และภาพแทนต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศล้วนมีความสอดคล้องของความหมายที่ เชื่อมโยงกันและมีความแตกต่างกัน โดยความเกี่ยวข้องกันนี้เกิดจากการใช้คุณสมบัติทางธรรมชาติเป็นฐานในการสร้างอุปมาอุปไมย (Metaphor) ส่วนความแตกต่างเกิดจากการที่ดอกเบญจมาศเป็นพื้นที่ทางความหมายที่เปิดกว้างให้วิเคราะห์แต่ละยุคสมัยตีความแบบพหุนัย (Polysemy) ตามบริบทและอารมณ์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้ จุดศูนย์กลางของความลุ่มลึกในสัญลักษณ์ดอกเบญจมาศจึงอยู่ที่ความเป็นทวิลักษณ์ (Duality) และพลวัตทางวัฒนธรรม (Cultural Dynamics) อันซ้อนทับกันอยู่ภายใน กล่าวคือ ความหมายของดอกเบญจมาศมิได้ดำรงอยู่แบบด้านเดียว หากเป็นคู่ตรงข้ามที่คอยเกื้อหนุนและถ่วงดุลกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

2.1 ความแข็งแกร่ง-เปราะบาง (Strength vs. Fragility)

แม้คุณสมบัติทางธรรมชาติของดอกเบญจมาศที่สามารถฝ่าลมหนาวและน้ำค้างแข็งได้อย่างทรหด จะถูกใช้เป็นอุปมาอุปไมยสื่อถึงความอดทนมั่นคง แต่ในขณะเดียวกัน การเบ่งบานท่ามกลางความร่วงโรยของสรรพสิ่ง กลับเปิดพื้นที่ให้วิเสท่อนถึงความเปราะบาง ความโดดเดี่ยว และความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตไปพร้อมกัน

2.1.1 ความเป็นปัจเจก-สากล (Individual vs. Universal)

ในมิติหนึ่ง ดอกเบญจมาศปรากฏในฐานะสัญลักษณ์แห่งคุณธรรมส่วนบุคคล เป็นภาพแทนของบัณฑิตผู้รักสันโดษที่ไม่ยอมไหลตามกระแสโลก ทว่าในอีกด้านหนึ่ง ดอกเบญจมาศกลับเป็นสัญลักษณ์ร่วมของสังคมในเทศกาลฉงหยัง และเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีมงคลที่ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม

2.1.2 ความสงบนิ่ง-เคลื่อนไหว (Stillness vs. Movement)

ภาพดอกเบญจมาศที่สัมพันธ์กับเถา ยวนหมิง ให้ความรู้สึกสงบนิ่ง หลุดพ้นจากความวุ่นวายของโลกียวิสัย ขณะที่ภาพดอกเบญจมาศในบริบทการเมืองและวิกฤตของชาติ กลับเต็มไปด้วยพลังต่อต้านความไม่ जानน และการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์

ด้วยเหตุนี้ สัญลักษณ์ดอกเบญจมาศจึงไม่เคยหยุดนิ่งหรือถูกกำหนดให้มีความหมายตายตัว หากเป็นสัญลักษณ์ที่เคลื่อนไหวตลอดเวลาตามปฏิสัมพันธ์ของผู้คนแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบริบท

และพลวัตทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ย่อมส่งผลให้ค่านิยม ความคิด และความเชื่อของคนในสังคมแปรเปลี่ยนตามไปด้วย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลโดยตรงต่อมุมมองที่ผู้คนมีต่อดอกเบญจมาศ ดังที่ หงเป่าจู (洪宝珠, 2026) ได้ระบุว่า ภาพลักษณ์ของดอกเบญจมาศได้ถูกลอมรวมเข้ากับนัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ (社会文化意涵) ตามความเชื่อที่เปลี่ยนไปของสังคม เช่น การถูกยกระดับให้เป็นสัญลักษณ์ของการปิดเป่าภัยพิบัติและอธิษฐานขอความสงบสุขตามธรรมเนียมปฏิบัติในเทศกาลลงหย่างไปจนถึงการเป็นสัญลักษณ์ของการต้านทานความมืดมนในสังคมและการเมือง เพื่อรักษาสภาพจิตใจที่บริสุทธิ์และอุดมการณ์อันสูงส่งของตนเองเอาไว้ ดอกเบญจมาศจึงไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความหมาย หากยังเป็นกระบวนการทางสัญลักษณ์ที่เปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความใหม่ ๆ อย่างไม่รู้จบ

3. สรุปผล

วิวัฒนาการเชิงสัญลักษณ์ของภาพแทนดอกเบญจมาศในประวัติศาสตร์วรรณกรรมจีนโบราณถือเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการอันซับซ้อนของการผสมผสานหลอมรวมระหว่าง การรับรู้ทางธรรมชาติและการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เด่นชัดที่สุดกรณีหนึ่ง การเดินทางของดอกเบญจมาศ จากการเป็นเพียงพืชพรรณชนิดหนึ่งในธรรมชาติ สู่การเป็นสัญลักษณ์เชิงวรรณกรรมที่เปี่ยมด้วยนัยทางวัฒนธรรมอันหลากหลายมิติ เป็นเครื่องยืนยันถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในโลกทัศน์แบบจีน ที่ซึ่งสรรพสิ่งในธรรมชาติไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่เป็นเครื่องหมายที่รองรับและสะท้อนจิตใจ ปรัชญา และอุดมการณ์ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้แก่วัตถุในธรรมชาตินี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ หงเป่าจู (洪宝珠, 2026) ที่อธิบายว่า ดอกเบญจมาศได้ก้าวข้ามการเป็นเพียงพืชพรรณทางธรรมชาติ ไปสู่การเป็นสัญลักษณ์ทางบุคลิกภาพที่สะท้อนการแสวงหาความเรียบง่ายและอิสรภาพทางจิตวิญญาณ

นอกจากนี้ สัญลักษณ์ดังกล่าวยังเป็นตัวแทนของความปรารถนาอันดีงามที่ผู้คนมีต่อสุขภาพและอายุที่ยืนยาวตลอดจนแก่นัยทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการปิดเป่าภัยพิบัติและขอพรให้เกิดความสงบสุขอีกด้วยเส้นทางการเปลี่ยนผ่านของดอกเบญจมาศจึงเริ่มต้นจากการบันทึกเชิงปรากฏการณ์วิทยาในคัมภีร์แห่งจาร์ต บทเหว่ยลิ่ง (礼记·月令) ที่ว่า “ในเดือนสุดท้ายของฤดูใบไม้ร่วง เบญจมาศมีดอกสีเหลือง” (季秋之月，鞠有黄华) (陈澧, 2016) ซึ่งเป็นการบันทึกตามข้อเท็จจริงทางธรรมชาติวิทยาโดยตรงไปตรงมา โดยยังไม่มี การสอดแทรกความหมายเชิงเปรียบเทียบใด ๆ ก่อนจะเดินทางมาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ นั่นคือการกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความสันโดษและจิตวิญญาณที่หลุดพ้นจากโลกียะในบทกวีของเถา ยวน หมิง ที่ว่า “เก็บดอกเบญจมาศใต้รั้วบูรพา” (采菊东篱下，悠然见南山) (陶渊明, 2012) ซึ่งเป็นการยกระดับความหมายจากมิติทางกายภาพสู่มิติทางปรัชญาอย่างสมบูรณ์ และท้ายที่สุด ได้รับการขยายความสู่ขีดสุดของการเป็นสัญลักษณ์แห่งความมีเกียรติและศักดิ์ศรีที่ไม่ยอมจำนนในผลงานของ เจิ้งซือเซียว (郑思肖) ที่ว่า “ยอมแหว่งตายคาต้นอย่างหอมกรุ่น” (宁可枝头抱香死) (郑思肖, 1991) จะเห็นได้ว่า ดอกเบญจมาศได้ค่อย ๆ ถูกยกระดับจากการเป็นเพียงวัตถุทางธรรมชาติขึ้นเป็นสัญลักษณ์เชิงวรรณกรรม (Literary Symbol)

ที่มีพลวัตและซับซ้อนอย่างยิ่ง ซึ่งวิวัฒนาการเช่นนี้ เป็นทั้งการสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์นวัตกรรมในเวลาเดียวกัน ในแง่ของการสืบทอดขนบ ดอกเบญจมาศคือการดำเนินรอยตามแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏในหลัซื่อซุนชิว บทกู่เยว่ (吕氏春秋·古乐) ซึ่งกล่าวถึงดนตรีของเก่อเทียนชื้อ (葛天氏) ที่ “เจริญเติบโตไปพร้อมกับพืชพรรณ” (遂草木) (吕不韦, 2011) กล่าวคือ การแสดงออกถึงความเอาใจใส่ในวิถีแห่งมนุษย์ผ่านภาพแทนของวัตถุทางธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงนวัตกรรมอันไม่หยุดนิ่งของเหล่าปัญญาชนและศิลปินในการสร้างสรรค์และต่อยอดความหมายให้แก่ระบบภาพแทนเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและความรู้สึกนึกคิดในยุคสมัยของตน

จากการศึกษาค้นคว้าภาพแทนของดอกเบญจมาศอย่างลึกซึ้ง สามารถสรุปได้ว่าดอกเบญจมาศมิใช่สัญลักษณ์ที่มีความหมายตายตัวเพียงหนึ่งเดียว หากแต่เป็นภาพแทนทางวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนและสามารถแตกแขนงความหมายออกไปได้อย่างไม่สิ้นสุด ครอบคลุมตั้งแต่คุณธรรมในระดับปัจเจกบุคคล (ความสันโดษ ความทรหด) อารมณ์ความรู้สึกร่วมของมนุษย์ (ความเปลี่ยวเหงา ความคิดถึงบ้าน) บทบาททางสังคมและประเพณี (เทศกาลฉงหยิง สัญลักษณ์มงคล) ไปจนถึงอุดมการณ์ทางการเมือง (ความรักชาติ การไม่ยอมจำนน) นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์เชิงลึกยังนำไปสู่ข้อสรุปสำคัญในประเด็นความเป็นทวิลักษณ์และพลวัตทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางความลุ่มลึกของสัญลักษณ์ดอกเบญจมาศ กล่าวคือ สัญลักษณ์นี้ได้ดำรงอยู่เป็นคู่ตรงข้ามที่คอยเกื้อหนุนและถ่วงดุลกัน ไม่ว่าจะเป็นความแข็งแกร่งที่ซ่อนทับกับความเปราะบาง โศกเศร้า ความเป็นปัจเจกที่ควบคู่กับความเป็นสากล และความสงบนิ่งที่แฝงพลังการเคลื่อนไหว อีกทั้งพลวัตทางวัฒนธรรมยังทำให้ภาพแทนเหล่านี้ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการทางสัญลักษณ์ที่เปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความใหม่ ๆ อย่างไม่รู้จบ ตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและค่านิยมในแต่ละยุคสมัย การทำความเข้าใจวิวัฒนาการของสัญลักษณ์นี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้เราสามารถเข้าใจกลไกทางวัฒนธรรมและนัยเชิงสัญลักษณ์ในวรรณกรรมจีนโบราณได้ดียิ่งขึ้น แต่ยังทำให้เราสามารถสัมผัสได้ถึงมุมมองอันลึกซึ้งและการแสดงออกที่เป็นเอกลักษณ์ของปัญญาชนในอดีตที่มีต่อธรรมชาติ ชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นมรดกทางปัญญาที่ยังคงทรงคุณค่าและน่าศึกษามาจนถึงปัจจุบัน

4. เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน. (2543). *เกณฑ์การถ่ายถอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทย*. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- ฉิน หยวนหยวน. (2562). การเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ของดอกบัวและความแตกต่างที่ทำให้เกิดการวิเคราะห์ระหว่างจีนกับไทย. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 12(2), 1–20.
<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CSJ/article/view/231538/157793>
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2552). *108 สัญลักษณ์จีน*. ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2549). *ฮก ลก ชิว โชคลาภ อายุยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). มติชน.
- สุภาณี ปิยะสุนทร. (2550). *ร้อยเรียงเรื่องเล่าภาพมงคลจีน*. สุขภาพใจ.

Fang, Z. (23 October 2020). *Four noble plants in Chinese culture part 4: Chrysanthemum. Stories from the Museum Floor.*
<https://storiesfromthemuseumfloor.wordpress.com/2020/10/23/four-noble-plants-in-chinese-culture-part-4-chrysanthemum/>

- 曹丕. (2009). *魏文帝集全译: 上* (易健贤, 译注). 贵州人民出版社.
- 曹雪芹. (2009). *红楼梦* (第38回). 上海古籍出版社.
- 陈冬根. (2014). 陶渊明与古代文学之菊花意象的文化构建. *井冈山大学学报(社会科学版)*, 35(6), 101 – 106.
- 陈澧(注), & 金晓东(校点). (2016). *礼记*. 上海古籍出版社.
- 杜牧. (2007). *樊川文集: 樊川文集校注*. 上海古籍出版社.
- 洪宝珠. (2026). “菊”与“酒”: 陶渊明诗歌中的物象书写. *中国故事*, (2), 128 – 130.
- 李清照. (2005). *李清照词* (陈祖美, 评注). 人民文学出版社.
- 刘勰. (1981). *文心雕龙注释* (周振甫, 注释). 人民文学出版社.
- 刘歆, & 葛洪(辑). (1985). *西京杂记*. 中华书局.
- 陆游. (2005). *剑南诗稿校注* (第8册; 钱仲联, 校注). 上海古籍出版社.
- 吕不韦. (2011). *吕氏春秋译注* (修订本; 张双棣等, 译注). 北京大学出版社.
- 吕薇芬. (2011). *元散曲三百首*. 中华书局.
- 彭茵. (1998). 中国古典诗歌中的菊花意象. *学术论坛*, (6), 88 – 90.
- 屈原. (2016). *楚辞* (中华经典藏书·升级版; 林家骊, 译注). 中华书局.
- 司徒博文. (2005). *中国诗词名句鉴赏辞典*. 当代世界出版社.
- 苏轼. (1982). *苏轼诗集* (第5册; 孔凡礼, 点校). 中华书局.
- 唐寅. (2013). *唐寅集* (周道振, 校注). 上海古籍出版社.
- 陶弘景. (2013). *名医别录辑校本* (尚志钧, 校注). 中国中医药出版社.
- 陶渊明. (2012). *陶渊明集笺注* (袁行霈, 笺注). 中华书局.
- 佟培基. (2000). *孟浩然诗集笺注*. 上海古籍出版社.
- 王冕. (2012). *王冕集* (寿勤泽, 注解). 浙江古籍出版社.
- 王维. (2017). *王维诗选* (陈铁民, 选注). 人民文学出版社.
- 王仲闻(校注). (1981). *李清照集校注*. 人民文学出版社.
- 吴文英. (2018). *梦窗词集校注* (孙虹, 校注). 中华书局.
- 萧涤非等. (1983). *唐诗鉴赏辞典*. 上海辞书出版社.
- 徐陵(编), 吴兆宜(注), & 程琰(删补). (1999). *五台新咏笺注*. 吉林人民出版社.
- 杨万里. (2007). *杨万里集笺校* (辛更儒, 笺校). 中华书局.
- 袁珂. (2017). *山海经译注*. 华东师范大学出版社.
- 袁世硕, & 张可礼. (2020). *中国文学史* (下). 中国人民大学出版社.
- 张荣东. (2011). *中国菊花审美文化研究* [博士学位论文, 南京大学]. 南京大学.
- 郑思肖. (1991). *郑思肖集* (陈福康, 校点). 上海古籍出版社.
- 周敦颐. (2009). *周敦颐集* (陈克明, 点校). 中华书局.

- 朱文斌, 刘家思, & 刘召明(编). (2022). 学步集: 浙江越秀外国语学院中文学院学生刊发论文选 2017-2020. 浙江工商大学出版社.
- 宗懔. (2018). 荆楚岁时记 (杜公瞻, 注; 姜彥稚, 辑校). 中华书局.